

Квартальне опитування підприємств

№ 2 (8)
Травень 2004

- Агрегований показник перспектив промисловості зріс з **-0,17** в лютому до **-0,01** травні 2004 року.
- Очікування менеджерів щодо майбутніх змін загальноекономічної ситуації залишаються скоріше песимістичними.
- Уповільнення ділової активності, зафіксоване в I-му кварталі 2004 року, було меншим, ніж на початку 2003 року.
- В II-му кварталі менеджери очікують на суттєве поживлення ділової активності: виробничі очікування покращалися.
- Після лютого зменшення, податковий тиск знову повернувся на перше місце в списку перешкод зростанню виробництва.
- Кредити знову стали менш привабливими та доступними для підприємств.
- Менеджери вказують на зростання конкурентного тиску.
- Ціни зросли більшою, ніж очікували керівники підприємств, мірою.
- В II-му кварталі менеджери очікують продовження зростання цін на сировину. Ціни реалізації також зростатимуть, але меншою мірою.

Панель з 300 підприємств обробної промисловості використовується для моніторингу оцінок та очікувань керівників підприємств щодо змін ділового середовища загалом та показників роботи підприємств.

У цьому числі представлені результати опитування лютого 2003 року

Показник: Q1'04 до Q4'03

Очікування: Q2'04 до Q1'04

Діловий клімат: оцінка Травень 04, очікування на 6 місяців

ЗАГАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ

Агрегований показник перспектив промисловості

Агрегований показник перспектив промисловості зріс на 16 пунктів: з **-0,17** для I-го кварталу до **-0,01** для II-го. Це спричинено покращанням усіх трьох компонентів цього агрегованого показника — виробничих планів підприємств на наступні 3 місяці, оцінок обсягу поточного портфеля замовлень та оцінок запасів нереалізованої продукції. Але, як і раніше, найбільшою мірою до збільшення *Агрегованого показника* долучилися позитивні виробничі плани підприємств (див. *Виробничі показники*).

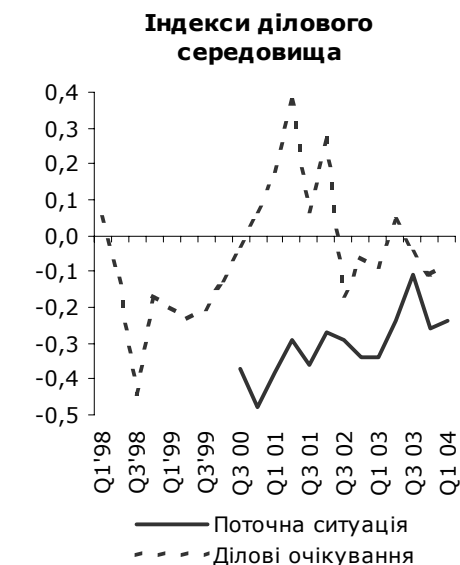
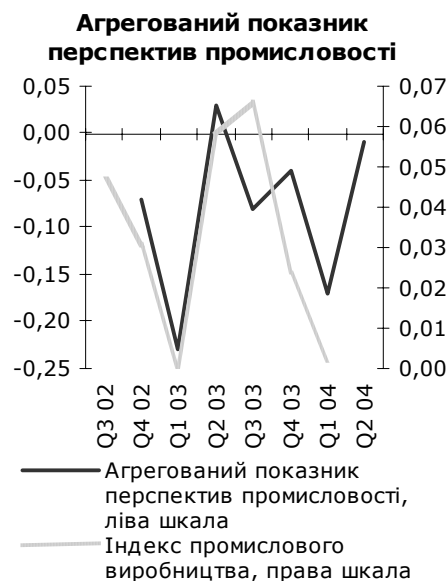
Діловий клімат

Зафіксовано незначне зростання *індексу поточної ситуації* (з **-0,26** в лютому до **-0,23** в травні). Разом із цим, керівники підприємств песимістично відносяться до можливості позитивних змін ділового середовища протягом наступних 6-ти місяців. 27,6% з них думають, що загальний діловий клімат буде погіршуватися й надалі, 56,9% — не очікують ніяких змін і тільки 15,5% респондентів вважають, що ситуація зміниться на краще. Це відображено в *індексі ділових очікувань*, значення якого залишається негативним (**-0,08** до **-0,11** в лютому).

Вищезазначене зафіксовано для підприємств усіх галузей, за виключенням, вже другий квартал поспіль, промисловості будівельних матеріалів. Серед останньої переважає частка підприємств, які очікують позитивних змін середовища (значення індексу **0,25** в травні та **0,11** в лютому). Також невід'ємні значення *індексі ділових очікувань* були зафіксовані для машинобудування та легкої промисловості. Тут кількість песимістів балансує з кількістю оптимістів (відповідні значення індексу близькі до нуля).

Регуляторний клімат

Частка менеджерів, на думку яких, регуляторний клімат є суттєвою перешкодою розвитку бізнесу, зменшилась в травні до 39,7% (лютий — 44,2%). Це сталося, через зменшення усіх трьох компонентів цього агрегованого індикатора — а саме,

Інститут Економічних Досліджень та Політичних Консультаций
вул. Рейтарська 8/5-А, 01034 Київ
Тел. (+38044) 228-6342
Факс (+38044) 228-6336
E-mail: institute@ier.kiev.ua
http://www.ier.kiev.ua

“регуляторні перешкоди”, “зміни в економічному законодавстві” та “корупція” (відповідно на 7,7, 7,4 та 4,1 пункти) (див. ПЕРЕШКОДИ ВИРОБНИЦТВУ). Проте, слід зазначити, що сприйняття регуляторного клімату залежить від розміру підприємства. Кількість великих підприємств (більше 250 працюючих), які незадоволені “несприятливим регуляторним кліматом”, не змінювалась, залишаючись на рівні 50%, протягом двох кварталів поспіль. А серед малих підприємств важливість цієї перешкоди навіть зросла (з 35,5% до 38,0%). Таким чином, регуляторний клімат став менш важливим лише за оцінками керівників середніх підприємств: з 45,3% до 33,0%.

Клімат на ринку запозичень

Показники клімату на ринку запозичень, які характеризують як короткострокові так і довгострокові кредити, погіршилися.

Так, згідно до оцінок менеджерів, в I-му кварталі 2004 року порівняно до IV-го кварталу 2003 року, готовність банків надавати короткострокові кредити, зменшилась (з 48,0% до 57,2%). Прийнятність таких кредитів для підприємств також зменшилась: частка підприємств, які інформують про прийнятність кредитів, скоротилась з 45,4% в IV-му кварталі до 39,1% в I-му.

Ситуація з довгостроковим кредитуванням виглядає приблизно такою ж, за однією відмінністю: погіршення показників тут відбувається вже два квартали поспіль. Зокрема зменшується готовність банків надавати довгострокові кредити: частка менеджерів, які вказували, що банки готові надати такий кредит, впала з 53,5% (III-й квартал 2003 року) до 40,4% (IV-й квартал 2003 року) та до 33,2% (I-й квартал 2004 року). Прийнятність довгострокових кредитів для підприємств також зменшилась: з 32,2 в IV-му кварталі до 21,3% в I-му.

Окрім цього, згідно до оцінок керівників підприємств, в травні високі процентні ставки заважали збільшенню виробництва більшою мірою, ніж в лютому. “Високі процентні ставки” в списку перешкод зростанню виробництва перемістилися з 7-го на 5-те місце, а абсолютне значення цієї перешкоди зросло з 18,0% до 25,4% (див. ПЕРЕШКОДИ ВИРОБНИЦТВУ).

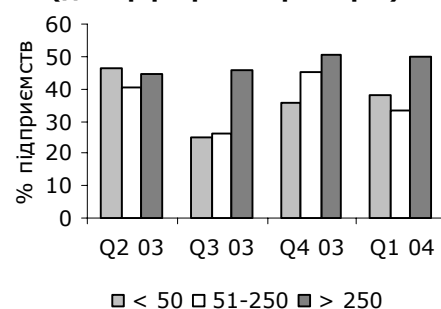
ВИРОБНИЧІ ПОКАЗНИКИ

Як і очікували керівники підприємств, ділова активність на початку року уповільнилась. Але, на відміну від I-го кварталу 2003 року, скорочення I-го кварталу 2004 року було меншим. Зокрема, хоча значення *індексу виробництва* зменшилось порівняно до IV-го кварталу 2003 року, але воно залишилось додатним (0,11), вказуючи, що частка “зростаючих” підприємств перевищує частку “падаючих” на 11 пунктів. Тоді, як на початку 2003 року спостерігалось протилежна ситуація — після сезонного уповільнення, частка “падаючих” підприємств перевищувала частку “зростаючих” на 5 пунктів. Це свідчить про наявність тенденцій до більшого, ніж в 2003 році, зростання промислового виробництва.

Найвище значення *індексу виробництва* зафіксовано для деревообробної промисловості (0,37), а найнижче — для легкої промисловості (-0,23). Як звичайно, найбільші компанії (більше 1000) інформували про найсуттєвіше зростання виробництва (0,37). Другий квартал поспіль значення індексу для середніх підприємств було найнижчим (0,05). Значення *індексу виробництва* для малих підприємств — 0,12. *Індекс виробництва* для приватних, приватизованих та державних компаній практично не відрізняються (відповідно, 0,12, 0,10 та 0,10).

Підприємства очікують зростання виробництва в II-му кварталі. *Індекс виробничих очікувань* дорівнює 0,44. 54,4% респондентів очікують, що обсяг виробництва збільшиться і лише 12,2% планують скоротити випуск.

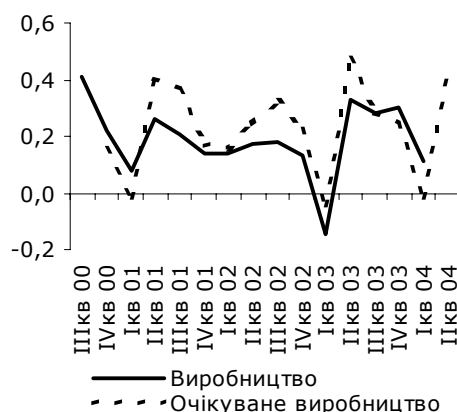
Несприятливий регуляторний клімат (для фірм різних розмірів)

Клімат ринку запозичень

Індекси виробництва

Збільшення *індексу очікуваного виробництва* зафіксовано в усіх галузях. Особливо суттєве зростання зафіксовано в галузях, які мають відношення до будівництва, це, зокрема, промисловість будівельних матеріалів (0,75) та обробка деревини (0,74). Найбільші підприємства мають найоптимістичніші плани (0,63). Виробничі очікування малих підприємств позитивні, але значення індексу найменше, порівняно до підприємств інших розмірів (0,29). Серед підприємств різної форми власності, державні підприємства є найбільшими песимістами, *індекс очікуваного виробництва* тут дорівнює 0,17. Для приватизованих та приватних підприємств відповідні значення становлять 0,48 та 0,44.

Попит, реалізація, нові замовлення

Індекс продажу зменшився з 0,33 до 0,12, підтверджуючи наявність сезонного уповільнення ділової активності. Так як і передбачали менеджери наприкінці 2003 року, *індекс внутрішнього попиту* зменшився з 0,02 до -0,05. Але зміни в попиті, так само, як і зміни в виробничих показниках, демонструють, що сезонне уповільнення ділової активності на початку 2004 року, було меншим, ніж на початку 2003 року. Так, за оцінками менеджерів, на початку 2004 року попит продовжував збільшуватися, хоча й меншими темпами. В той час, як на початку 2003 року, респонденти вказували саме на зменшення попиту. Зокрема, значення *індексу нових замовлень* хоч і зменшилось з 0,32 до 0,23, але залишилось додатнім (в аналогічний період 2003 року *індекс нових замовлень* був близький до нуля). Також, частка керівників, які вважали, що обсяг нових замовлень на підприємстві замалий, зменшилася з 70,2% в IV-му кварталі до 2003 року до 61,8% у I-му кварталі 2004 року.

Менеджери очікують, що всі показники попиту в II-му кварталі зростатимуть. Очікування стосовно попиту різняться для підприємств різних галузей. Другий квартал поспіль менеджери поліграфії найбільш песимістичні щодо можливості отримати нові замовлення в наступному кварталі (0,00). Найбільш оптимістичними з цього приводу, є менеджери промисловості будівельних матеріалів (0,74).

Перешкоди зростанню виробництва¹

Після лютевого зменшення, як рейтингу, так і абсолютного значення податкового тиску, за результатами травневого опитування, цей бар'єр знову повернувся на традиційне перше місце в списку перешкод. Очевидно, що надії, які підприємства поклали на податкову реформу, поки що не втілилися в життя.

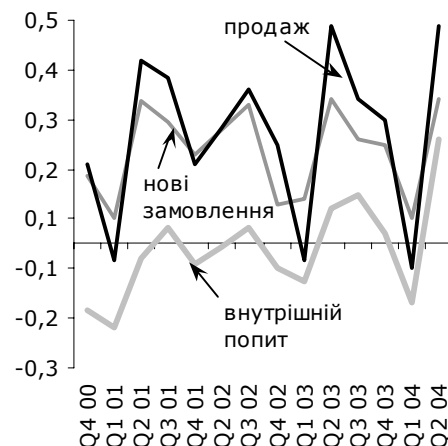
Другу позицію в списку перешкод посідає "низький попит". Третє місце займає "несприятливий регуляторний клімат".

Загалом, зросла важливість трьох перешкод зростанню виробництва. Окрім вищезгаданого податкового тиску, збільшилась важливість високих процентних ставок та високого конкурентного тиску.

Завантаження виробничих потужностей

Як звичайно, зміни *індексу завантаження виробничих потужностей* та *індексу очікуваних змін завантаження виробничих потужностей* майже співпадають зі змінами *індексів виробництва* та *очікуваних змін виробництва*. Так, значення

Внутрішній попит: індекси очікувань

Перешкоди зростанню виробництва

	Q3 03	Q4 03	Q1 04	Q1 04 до Q4 03
Податковий тиск	53.7	42.1	59.4	17.3
Низький попит	53.0	61.2	56.9	-4.3
Несприятливий регуляторний клімат	32.0	44.2	39.7	-4.5
Високий регуляторний тиск	27.6	29.5	22.1	-7.4
Зміни в законодавстві	3.4	27.3	21.4	-7.4
Корупція	4.5	5.8	1.7	-4.1
Високий конкурентний тиск	27.2	32.0	35.9	3.9
Брак сировини	29.9	24.8	21.7	-3.1
Відсталі технології	16.4	23.0	22.8	-0.2
Високі ставки кредитів	21.6	18.0	25.4	7.4
Брак кваліфікованих працівників	18.7	16.5	14.5	-2.0
Проблеми ліквідності	11.9	10.4	10.0	-0.4
Проблеми ліквідності	8.2	9.0	8.7	-0.3
Брак виробничих потужностей	4.5	7.9	6.5	-1.4
Нестабільна політична ситуація	13.8	6.8	3.6	-3.2
Проблеми з енергопостачанням	3.7	3.2	1.8	-1.4

¹ З жовтня 2002 року змінено методологію підрахунку рейтингу показника "несприятливий регуляторний клімат". Замість однієї загальної категорії "несприятливе регуляторне середовище" використовуються три фактори, а саме (1) високий регуляторний тиск, (2) часті зміни в законодавстві, та (3) корупція. Таким чином, загальний показник "несприятливий регуляторний клімат", відображає частку респондентів, які вибрали принаймні один з перерахованих вище факторів.

індексу завантаження виробничих потужностей зменшилось з 0,23 до 0,10. В II-му кварталі менеджери планують збільшити використання виробничих потужностей: значення індексу очікувань становить 0,35. 46,6% підприємств інформують про надлишкові виробничі потужності.

Запаси

Частка менеджерів, які оцінювали запаси продукції, як низькі, зросла з 30,2% в лютому до 48,2% в травні. Індекс запасів готової продукції зменшився з -0,16 до -0,22. Негативне значення індексу означає, що частка фірм, які скорочували запаси, перевищує частку тих, які збільшували запаси. Це спостерігалось для підприємств усіх галузей за винятком машинобудування та важкої промисловості. Для останньої додатне значення індексу фіксується другий квартал поспіль (0,08 в лютому та 0,19 в травні). Найбільш суттєве скорочення запасів готової продукції зафіксовано для підприємств поліграфічної промисловості (-0,32).

Протягом II-го кварталу підприємства не планують збільшувати запаси продукції: індекс очікувань дорівнює -0,24.

В I-му кварталі запаси сировини та матеріалів зменшилися меншою мірою, ніж в IV-му кварталі: індекс запасів сировини зріс з -0,26 до -0,17. Найменші значення індексу були зафіксовані для підприємств деревообробної (-0,42) та харчової промисловостей (-0,34).

Уповільнення тенденції до зменшення запасів сировини та матеріалів буде продовжуватися в II-му кварталі: індекс очікувань дорівнює -0,11. Найбільш суттєве зростання запасів планують зробити підприємства промисловості будівельних матеріалів: значення індексу очікувань є позитивним (0,30).

Зайнятість

Ситуація з зайнятістю суттєво не змінилася. Не зважаючи на зменшення виробництва, переважна більшість опитаних зберегла зайнятість на рівні минулого кварталу. Частка менеджерів, які вважають, що рівень зайнятості на підприємстві задовольняє існуючі потреби, становить 79,5%.

Частка менеджерів, які планують збільшити кількість працюючих протягом II-го кварталу 2004 року, перевищує частку тих, хто планує скорочення персоналу: значення індексу очікувань є додатним та дорівнює 0,04. Найбільш активно залучати нових працівників планують підприємства деревообробної промисловості, промисловості будівельних матеріалів та легкої промисловості.

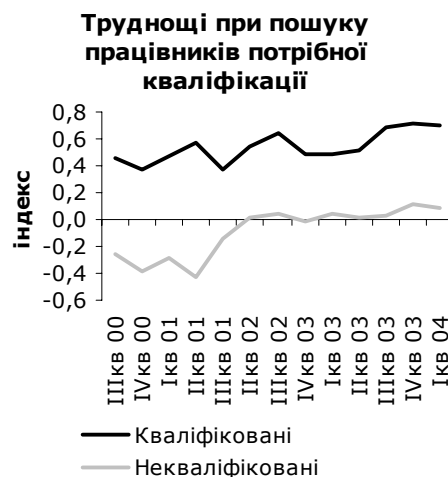
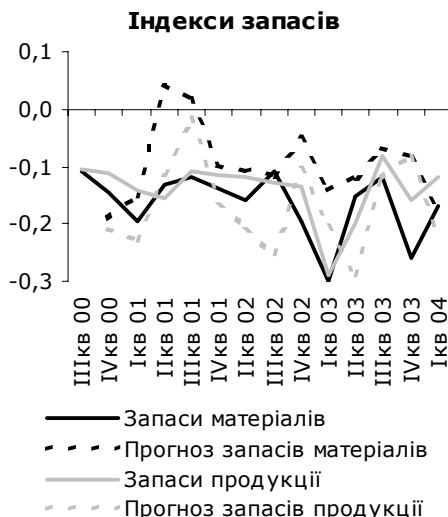
Частка підприємств, де все ще є працівники в вимушених відпустках, зменшилась з 11,8% в лютому до 6,1% в травні. Протягом II-го кварталу не очікується суттєвих змін ситуації (індекс очікуваних змін дорівнює 0,00).

Труднощі при пошуку кваліфікованих кадрів продовжують зростати. 74,5% менеджерів вказали на це. Проблеми пошуку некваліфікованих кадрів є менш складними: 16,2% респондентів повідомили про зростання труднощів, 75,3% менеджерів констатували, що нічого не помінялося і 8,4% опитаних відчули зменшення труднощів.

ФІНАНСОВІ ПОКАЗНИКИ

Ціни

Зростання цін було більшим, ніж очікували керівники підприємств. Так, якщо в лютому 47,8% менеджерів очікували підвищення цін на сировину та матеріали в наступні 3 місяці, то постфактум, в травні, про підвищення цін сировини поінформували 66,8% респондентів. Індекс цін сировини становить 0,63. Те саме було зафіксовано й для цін реалізації:

28,4% опитаних очікували зростання цін, і вже 39,2% підтвердили, що ціни зросли. *Індекс цін реалізації* зріс з 0,33 до 0,37.

В II-му кварталі менеджери очікують на уповільнення темпів росту цін. Так, 80,4% респондентів планують залишити свої ціни реалізації без змін, 4,4% керівників підприємств прогнозують зменшення своїх цін, і лише 15,3% менеджерів хочуть підвищити ціни. *Індекс очікуваних цін реалізації* зменшився з 0,25 до 0,13. Ціни сировини та матеріалів, на думку керівників підприємств, також будуть рости меншими темпами. Але тут прогноз менеджерів більш песимістичний — майже 1/3 опитаних все ще очікує подальшого зростання цін на сировину. *Індекс очікуваних цін сировини та матеріалів* дорівнює 0,26.

Прибутковість

Як і очікували менеджери, *індекс прибутковості* зменшився з 0,08 в IV-му кварталі 2003 року до -0,07 в I-му кварталі 2004 року. Це спричинено зменшенням частки підприємств, на яких збільшилась прибутковість (з 32,3% до 19,4% опитаних), та збільшенням частки підприємств, які погіршували фінансові результати (з 25,1% до 29,5%). Зафіксовано суттєві відмінності між підприємствами різних галузей. Найсуттєвіше покращання ситуації з прибутковістю спостерігалось на підприємствах по обробці деревини (0,05), а на погіршення фінансових результатів частіше вказували підприємства поліграфії (-0,35).

На фоні прогнозованого керівниками підприємств поживавлення ділової активності в II-му кварталі, вони також очікують і збільшення прибутків. Значення *індексу очікуваної прибутковості* зросло з -0,07 до 0,21.

Бартер

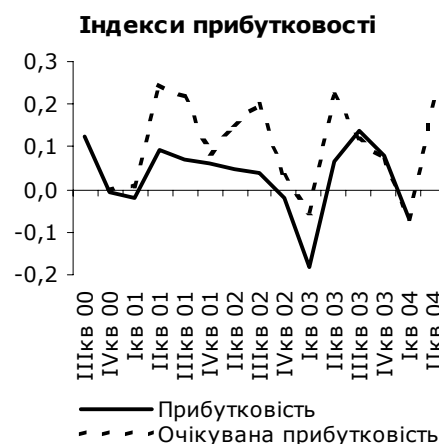
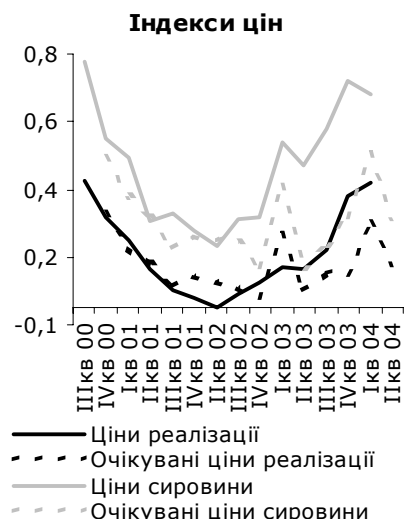
Частка підприємств, де використовується бартер, продовжує зменшуватися. Вона скоротилась з 17,6% в IV-му кварталі 2003 року до 10,8% в I-му кварталі 2004 року. *Індекси бартеру та очікуваного бартеру* є від'ємними, вказуючи на продовження зменшення обсягу бартерних операцій (відповідно -0,06 та -0,07).

Заборгованості

Як і очікували керівники підприємств, в I-му кварталі зменшення заборгованостей між підприємствами уповільнилося. *Індекс дебіторської заборгованості* зріс з -0,19 до 0,00, а *індекс кредиторської заборгованості* — відповідно, з -0,20 до -0,16. Це відбулося через збільшення частки підприємств, де заборгованості збільшувалися, та зменшення частки підприємств, де заборгованості скорочувалися. За прогнозами менеджерів, протягом II-го кварталу підприємства намагатимуться зменшувати заборгованості.

Порівняно до лютого, частка підприємств, які мають податкову заборгованість, практично не змінилась (16,2% в травні до 17,2% в лютому). В той же час, частка підприємств, де є заборгованість із заробітної платні, зросла з 15,8% до 19,4%. Проте оцінюючи ці показники в термінах змін, ми констатуємо відсутність змін: на це вказують значення індексів, що в обох випадках є близькими до нуля.

В II-му кварталі 40,5% тих, хто мав заборгованість з податків, не очікують суттєвих змін, а 56,8% — очікують, що заборгованість зменшиться. Що стосується заборгованості із заробітної плати, то тут підприємства планують бути більш активними: 71,4% з тих, хто має заборгованість із зарплати, збираються її зменшити.

КОНКУРЕНТНИЙ ТИСК²

На думку керівників підприємств, конкурентний тиск посилюється. Так, *індекс конкурентного тиску* з боку українських виробників росте третій квартал поспіль. Його значення збільшилось з 0,34 (лютий) до 0,36 (травень). Найвищий конкурентний тиск, так само, як і в лютому, відчували підприємства харчової промисловості (+0,69), найнижчий — підприємства машинобудування (-0,17).

Індекс конкурентного тиску з боку виробників Росії/СНД продовжує зростати незначною мірою (з -0,57 в жовтні до -0,52 лютому, і до -0,50 в травні). В протилежність цьому, *індекс конкурентного тиску* з боку інших іноземних виробників зменшився з -0,62 в лютому до -0,69 в травні.

Індекс конкурентного тиску з боку українських виробників

Галузь	Q3'03	Q4'03	Q1'04
Важка пром.	0,08	0,46	0,54
Машинобуд.	-0,26	-0,11	-0,17
Деревообробна	0,10	0,32	0,55
Будматеріали.	0,29	0,45	0,55
Легка пром.	0,28	0,50	0,28
Харчова пром.	0,53	0,65	0,69
Поліграфія	0,44	0,55	0,59

Додаток 1: Методологія

Всі індекси рахуються за єдиною методологією. Ми зараховуємо відповіді як +1, коли підприємство відповідає, що показник збільшився, 0 - якщо він не змінився і -1 - якщо зменшився. Наприклад, якщо із 100 респондентів 20 вказали на зростання виробництва, 50 респондентів звітували про його скорочення, і 30 зазначили, що все залишилося без змін, то відповідне значення індексу буде — -0,30. Додатне (від'ємне) значення індексу означає, що частка підприємств, де зросло виробництво, є більшою (меншою), ніж кількість тих, де виробництво скоротилося. Кожний індекс більший за +0,09 або менший за -0,09, є статистично значущим і відрізняється від нуля з ймовірністю помилки 5%.

Агрегований показник перспектив промисловості (*industrial confidence indicator*), розраховується як середнє арифметичне *індексів очікуваних змін виробництва, оцінки обсягу нових замовлень та оцінки запасів продукції* (останній, зі знаком мінус).

За більш детальною інформацією про характеристики вибірки, структуру анкети, методологію обрахунку індексів та за повними даними дослідження звертайтеся до Оксани Кузяків kuziakiv@ier.kiev.ua.

Додаток 2: Характеристики вибірки

Кількість працюючих, %		Галузі промисловості, %	
	Q1'04		Q1'04
Менше 50	28,4	Важка ⁴ промисловість	9,7
51 — 250	40,6	Машинобудування	27,7
251 — 500	14,4	Обробка деревини	7,2
501 — 1000	9,7	Будівельні матеріали	7,2
Більше 1000	6,8	Легка промисловість	11,9
Регіони, %		Харчова промисловість	25,3
Львів	27,0	Поліграфія	8,3
Київ	32,7	Інше	2,9
Харків	32,4		
Одеса	7,9		

² Методологія обрахунку цього індексу подібна до інших. Шкала: -1 — немає або низький тиск, 0 — помірний тиск, 1 — високий тиск.

³ До важкої промисловості ми відносимо металургію, хімічну та нафтохімічну та паливну промисловості.